

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՀԵԹԱՆՈՍԱՑ ԱՌԱՔԵԱԼԸ

Հակառակ Մովսիսական Օրենքին դէմ Պօղոսի արտայայտութիւններուն, ներքին ապրումներով ան օրինապահ Հրեայ մըն էր: Կորնթոսի համայնքը իր խաղաղութիւնը գլուխէն յետոյ, Առաքելը որոշեց Շրուսաղէմ երթալ. տարիներէ ի վեր մտադրած իր մեղաց թողութեան ուխտը կատարելու տաճարին մէջ: Իրեն ընկերացան մինչեւ Նփեսոս, Ակիւզառ, Պրիսկիդան, Տիմոթէոս եւ Շիդան: Կանդրայի մէջ կտրել տուաւ իր ուխտին համար մեծցուցած մազերը, տակաւին Շրուսաղէմ չհասած, համաձայն Օրենքի պատուէրին: Անկէ նաւեցին Նփեսոս: Պօղոս մէշտ խուսափած էր այս քաղաքէն, ներքին ծայն մը արդիւած էր իրեն կարծես այցելելու այս վայրը, ուր Հելլէն եւ Ասիական կուսակալութիւնը իր խոր արմատները արձակած էր:

Իրմէ առաջ Յոնիականի ամբերուն նստած այս ուստանի փողոցներէն անցած էին Հին դարերու մեծ երգիչ Հովնոսը, ճմրէնը կոչուող Հերակլիտը, որ մտածեր էր հոս տիեզերքի մշտական լինելութեան սկզբունքներու եւ ժայթքերու մասին, նման անհուն բոցին որ յաջորդաբար կը ցածնար ու կը բարձրանար: Հոս էր որ առաջին անգամ արտաբերուեցաւ լուծու բառը: Այս Նիստուրց քաղաքին մէջ Թաղէս Մելիտացին, հայրը արեւմտեան իմաստասիրութեան, յաշտած էր թէ ջուրն էր տիեզերական նախանիւթը, որմէ առաջ եկած էին բոլոր ապրող էակները:

Նփեսոս քաղաքը լեցուած էր ուխտաւորներով, Ասիոյ եւ Եւրոպայի բոլոր կողմերէն հոն եկած, խոնարհելու Տիանայի փայտէ արձանին առջեւ, երկնքէն երկիր իջած: Տիանայի մեհնարը աշխարհի եօթ հրաշալիքներէն մին կը նկատուէր: Տօնական օրեր էին, քաղաքը կարծես պարտէզ մը ըլլար, սաղաթիքի եւ քրթատունկի հսկայ անտառ մը: Փողոցները կը վիտային ուխտաւորներով: Ինչ-

պէս առուակները դէպի պետը, այնպէս ալ բոլոր փողոցներէն ծալտեալներ խումբ խումբ դէպի մեհնարին հրապարակը կը քայլէին: Հեծակներ, կառքեր, քուրմեր, սլաշտօնատարներ, Նփեսոսի ամբողջ ընտրանին: Հօլանի կիներ, խոյրեր, մարդարիտներ, ոսկի շղթաներ եւ ապտրանջաններ կը շողային լիալիր լոյսերու մէջ, ինչպէս պսպղուն ցօղը գաշտին վրայ: Պատուհաններ, պատշգամներ, լեցուած էին մարդերով, իսկ օդը՝ բաշտանով, խունկով ու ծաղկաբոյրով ակաղցուն: Անձրեւ մը ծաղիկներու, պտուղներու եւ վարդեղէն առարկաներու կը տեղար վէտ ի վէտ բաղմութեան վրայ: Մովսիս վրայ ծրփացող նաւերէն կ'արձագանդէին ցնծալին աղաղակներ, կայմերուն եւ պարաններուն վրայ բանուորներ կը շարժէին ոստեր եւ դաւաղաններ: Պօղոս գլուխնքով կը դիտէր եղածը եւ կը դարձնար հեթանոսներու անիմատ եռանդին վրայ: Նփեսոսի մէջ հարուստ եւ բարգաւաճ Հրեայ գաղութ մը կար, որուն ներկայացուցիչները եկած էին դիմաւորելու Պօղոսն ու իրեն ընկերացողները:

Շարաթ օրը առաքելալը հրաւիրուեցաւ քարոզելու սինադոկին մէջ: Բացառաբար, առանց Հրեաները զրկող խօսքերու, խօսեցաւ Մովսէսի մասին, որուն շնորհիւ Մեսիայի հաւատքը սահմանուած էր ծաղկելու: Հրեաները զոհուանալով իրենց լսեցին զինքը եւ խնդրեցին որ իրենց հետ մնար շարունակելու իր քարոզները: Պօղոս յայտնեց թէ իր ուխտը կատարելու համար ստիպուած էր Նրուսաղէմ երթալ, սակայն եթէ Աստուած կամենար, վերադարձին, Նփեսոս պիտի դար, իրենց հետ աւելի երկար մնալու համար: Առաքելալը տպաւորուած իրեն եղած ընդունելութենէն, սկսաւ մտածել թէ հոս եւս լաւ հունձք մը կար Մեսիային համար: Պրիսկիդան եւ Ակիւզառ մնացին Նփեսոս, չետին

պատրաստելու իր ապագայ դործունէութեան, իսկ ինքը Տիմոթէոսի եւ Շիդայի հետ Երուսաղէմ մեկնեցաւ:

Երուսաղէմի մէջ շատ պաղ ընդունեցին զինքը: Ամէն ոք խորշանջով խոյս կուտար իրմէ, կարծես նախկին օսրասփազդու Սողոմոն ըլլար ինքը, Երուսաղէմի փողոցներէն անցնող: Կարելի չեղաւ իրեն տեսնել Յակորոսը, որ ամբողջ օրը տաճար կ'երթար աղօթելու: Իսկ Յուդան, կրտսեր եղբայրը Տեառնեղբօր, Պօղոսը կը նկատէր դաւաճան մը եւ թշնամի Հրէից: Նոյնիսկ Շիդան որ այս միջոցին Բար-Նաբաթի տունը հիւր կը մնար, սկսաւ խուսափել իրմէ: Պօղոս երկար չուղեց մնալ Երուսաղէմ, Տիմոթէոսին հետ մեկնեցաւ Անտիօք, ուր կը մնար Սիմոն Պետրոսը:

Անտիօքի համայնքը այդ օրերուն շատ լաւ կազմակերպուած էր եւ իր կարեւորութեամբ երկրորդը կը նկատուէր, Երուսաղէմէն վերջ: Պօղոս հազիւ Անտիօք հասած իր ետեւէն նամակներ զրկուեցան տեղւոյն հասարակութեան մեծերուն, ամբաստանելու զինքը թէ ամէնուրեք խռովութիւններ կ'ըստեղծէր քրիստոնէայ համայնքներու մէջ, թէ կ'արհամարհէր Մովսիսական Օրէնքը եւ պատեր կը բարձրացնէր Մեսիայի եւ միակ կենդանի Աստուծոյ միջեւ: Թէ տակաւն ազատութիւն տուած էր ինքզինքին քարոզելու հեթանոսներուն թէ անհրաժեշտ չէր Մովսիսական Օրէնքը Մեսիայի հաւատացեալ կարենալ ըլլալու համար: Այս բոլորը զէմ էին Երուսաղէմի ժողովի որոշումներուն, որ ընդհակառակը, կը յայտարարէր թէ հեթանոսները չէին կրնար փրկուիլ եթէ չընդունէին Հրէից օրէնքը:

Անտիօքի մէջ Պօղոս ուղեց հանդիպել Պետրոսին, որ անշուշտ տեղեակ էր իր մասին եղած ամբաստանութիւններուն: Երբ անոնք երես երեսի եկան՝ Պետրոս իրրեւ առաջինն աշակերտը Տիրոջ, որուն խնամքին յանձնուած էր քրիստոնէայ հօտը, իրեն յատուկ յանդերձնութեամբ ըսաւ. «Ներայր Պօղոս, ինչե՞ր կը լսեմ քու մասիդ, Մեսիան զրկած է մեզի Աստուծոյ այգիին մէջ տնկելու բարի որթը, բայց դուն արմատախիլ կ'ուզես ընել Իսրայէլի ծառը, որուն արմատին վրայ հաստատուած ենք բոլորս: Մեսիան մեզի զրկեց ըլլա-

լու լոյսը հեթանոսաց, բայց դուն այդ լոյսին բոցովը կը փորձես այրել Իսրայէլի տունը: Կ'ուսուցանես բաներ, որոնք դժուար է հասկնալ: Կը խլես Մեսիան Հրեաներէն՝ զայն հեթանոսաց սեփականացնելու համար: Ձեռնադարադառնար թէ Մեսիան լրումն ու յոյսն է այն խոստովին որ եղած է մեր նախահայրերուն: Առանց Իսրայէլի չկայ Մեսիան: Մենք որ տարիններով մեր Տիրոջ շրթներէն լսեցինք աշխարհին տալիք պատգամները, չլսեցինք իրմէ նախադասութիւն մը քու ըսածներդ արդարացնող»:

— Ներայր Սիմոն, յարեց Պօղոսը զսպլուած զայրոյթով, դուն Հրեաներուն առաքեալն ես, եւ հպարտ եմ անով: Ես առաքելն եմ հեթանոսաց եւ՝ բաւարարուած ու մխիթարուած եմ իմ գործովս: Իմ առաքելութիւնս ես ստացած եմ ուղղակի Մեսիայէն եւ զիտեմ թէ ինչ կ'ընեմ: Իմ ըսածս այն է, թէ չկայ դատ Աստուած մը Հրէից համար եւ ուրիշ մը՝ հեթանոսներու, ինչպէս նաեւ Մեսիայ մը Հրէից եւ Մեսիայ մը հեթանոսաց: Հետեւաբար յանուն Մեսիայի եւ Իսրայէլի ճշմարիտ Աստուծոյն չեն կրնար երկու տարբեր համայնքներ գոյութիւն ունենալ, ոչ ալ տարբեր քարոզութիւններ ըլլալ:

Պօղոսի պատասխանը կայծակնահար ըրաւ Պետրոսը. ան այժմ կը յիշէր Երուսաղէմէն զրկուած ամբաստանագրին բառերը, որոնք կարծես ի զուր չէին ըսուած: Պօղոս, ըստ Պետրոսի, կը քարոզէր Մեսիան համաձայն իր հասկացողութեան, եւ այս պարագան խորունկ ճեղք մը բացած էր Հրեայ Մեսիականներուն եւ իր միջեւ:

Մէկէն աւելի եղած էին բարեմասնութիւնները որոնցմով զարդարուած էր հեթանոսաց առաքեալը Անտարանի քարոզութեան իր պաշտօնին մէջ, որպէսզի շիկնուի պատճառ չունենար, երբ լսէր ուրիշներու ըսած իր մասին, կամ երբ ինքն իսկ անդարազուհար, իր խղճի ատեանին աւրել կանգնած: Պօղոսին չէր պակսած այն բարեխիղճ զգուշաւորութիւնը, զոր ան միշտ ի գործ գրած էր իր առաքելութեան չրջանին. այսինքն իր հաւատքին և իւրացուցած համոզումներուն ճշմարտութիւնը բանիւ եւ գրով: Գրիստոնէութիւնը իրեն համար խօսք ըլլալէ առաջ, կեանք էր, այսինքն սպրուած ճշմարտու-

Թիւն որ պիտի կընար ծաղկեցնել սիրոյ եւ պթութեան կեանք մը, Թոյլ չտալու որ հոգիները տանջուէին բողոքանքի խռովութեամբ, եւ միտքերը հիւժէին հիւսնապաշտի հրապարակական մէջ: Ան իր անձին վրայ ցոյց տուած էր իր քարոզած հաւատքին շնորհները, ինքն իսկ ըլլալով օրինակը իր հօտի հողեւոր շինութեան:

Պօղոս զիտէր Թէ Պետրոս Անտիոքի մէջ ազատօրէն սեղանակից եղած էր եւ Լեթանոս ծագումով քրիստոնէից հետ եւ Յակոբոսի պատգամաւորներուն Անտիոքի դպիւնի միջ միայն, հրէամիտներու կողմ դարձած էր: Կը դարմանար Պետրոսի այս յեղիշուի րնթացքին եւ զգուշաւոր հնարամտութեան վրայ:

Անտիոքի մէջ բոլորը դէմ էին Պօղոսին, ամէնուրեք խորանք եւ ասեկութիւն կար իր նկատմամբ, զինք կը նկատէին դաւաճան եւ հերքողը՝ Հրէից Օրէնքին: Պօղոս սրտմօրէն կը յիշէր փառաւոր ընդունելութիւնը զոր տարինք առաջ նոյն Անտիոքացիները ցոյց էին տուեր իր նկատմամբ, ծաղկեփունջներով եւ վառուած յապտերններով դիմաւորելով զինքը երբ կը յիշատակէր Գաղատիոյ իր առաքելութեան: Անտիոքի մէջ միայն Տիմոթէոս եւ Տիտոս իրեն հետ կը մնային, նոյն իսկ Յոնն հաւատացեալները, իր միջոցաւ Գրիստոսի եկած, ստորախօյ եւ թշնամութեամբ կը նայէին իրեն:

Պօղոս կը դիմակալէր այս բոլորը, առանց ընկճուելու: Սակայն մեծ դործի կանուաղին համար չկայ աւելի դժնդակ բան, քան հարկադրուիլ ամէն օր պայքարելու յարուցուած խռնրդոտներու եւ բանաբի բողոքիմութեանց դէմ: Առաքելացի զուգէ կ'զգար ինչ մեծ ըլլալը հասկցուելու հաւատարմէր: Լեռ մը որքան բարձր բլրայ, այնքան տառնձին կը մնայ: Պօղոս սակայն կը հաւատար իր ճակատագրին եւ իր դործի յաղթանակին: Փորձութիւնները մարդը կը մերկացնեն իր փոխադի արթնքներէն եւ հաւատքէն յոյ, ապա կայն ոչ իրական եւ ներքին ըմբռնումէն: Ձախորդութիւնները կուգան ապացուցանելու միայն մարդոց անշահախնդրութիւնը իրենց ստանձնած դատին նկատմամբ: Պօղոսի անկեղծ եւ անվերապահ նուիրումը իր դատին զիւրին չէր կրնար խորտակուիլ, զինք զբաղեցնող մտածումները այնքան մեծ էին որ

տեղ չէին ձգեր Թշնամանքի եւ իրականութեան: Անիկա չէր կրնար Թոյլ տալ ինքզինքին որ իր մասին յիշուած չարակամութիւնները արթնցնէին իր մէջ համապատասխան զգացումներ:

Երուսաղէմի վարիչները կը Թուի Թէ իրապիկ չէին Պօղոսի կատարած արդիւնահարազ դործերուն, Աւետարանի դատին համար անոր կրած շարժաբանքներուն: Տեղեակ չէին ինչ ան ինչ կոյս պետիւններ կը հերկուէ եւ ցանած Մեհիային համար: Անոնք ամբողջովին ծածօթ չէին ստեղծուած համայնքներու այն ոսկի շղթային որ Գաղատիոյ բարձունքներէ: Մինչեւ Եղիական ծովու ափերը կը տարածուէր: Թէ ինքը ճշողութիւն կապելայ դերի մը եղած էր, զոր ճշմարտութեան յաղթական կուտը բաշտ էր իր ետեւէն, Հոռմական կայսրութեան մէկ ծայրէն միւսը: Մեհիան կ'աղբէր իր մէջ, ան էր տղիւրը իր զիջագոհական առաքելութեան, Ասիոյ եւ Եւրոպայի ընդմէջէն: Իր հաւատքը զգացումէ մը չէր որ կ'ըսէր, այլ իր մէջ սպրդող զօրութեան մը դիտակցութեան: Այդ դիտակցութեան էր որ վկայած էր իրեն Թէ Օրէնքը պարտուած է եւ այլեւս անգործ՝ փրկութեան համար, Թէ աստուածային ընտրութիւնը յանկարծ իր յայտ կուգայ իր ամենակարողութեամբ եւ բացարձակ ազատութեան նկարագրով: Թէ փրկարարութեան երկու բեւեռներն են Յիսուսի մահը եւ յարութիւնը, մին՝ իրբեւ ջրնուած մարմնեղէն կեանք, եւ միւսը, իբրեւ մերանորոգուած հոգեղէն կեանք: Երուսաղէմի վարիչներուն դիտածը առաքելային զմպոհ եղողներուն ամբաստանութիւններն ու բողոքներն էին, մարդոց կողմէ՝ որոնք այդ կերպով իր յայտ կը բերէին բարոյական իրենց խեղճութիւնը:

Հրէական աւանդութեան եւ հասկացութեան մէջ ամբախարխիս նստող Տիմոթէոսը Երուսաղէմի աշակերտները կը մտածէին Թէ Աստուած պէտք չունէր շատին, այլ ընտրեալներու, որոնք իրենց անձին սրբութեամբ եւ Մոյսիսական Օրէնքի պահպանութեամբ մաքուր վկայութիւնը պիտի բերէին Մեհիային: Անոնք չէին անդրադարձնար Թէ երկնքի թագաւորութեան խորագոյն հիմքերը զբոլուած էին արդէն անոնց սրտին մէջ՝ որոնք իրենց սրբազան պարտքը կը կատարէին, Պօ-

դոսի գլխաւորութեամբ, Նոր Ուխտի որդեգրութիւնն հռչակելով ամէնուրեք: Տիեզերապան այս հրաւերին համաձայն՝ հարկ էր ոչ գիտակից գրկախառնումով իրարու մօտենային չընկնան եւ հեթանոսք, դերին եւ աշնուականը, բարբարոսն ու Սկիւթացին, մասնորէ Յիսուսով քակուած էր բաժանում միջնորդ: Մարդիկ շատ տեղամ իրենց կարծամիտ դատումներով եւ անձնապաշտ յօժարութիւններովը կը շինեն հոգի մը իրենց հաշտին, անով կը շարժին, կը մեծեն, կը պարծենան ու կը դործեն, կարծելով տէր բոլոր ճշմարտութեան՝ որ յաճար ուրաքումն իսկ է անոր: Այդպիսիներուն համար ըստուած է. «Զէք գիտեր թէ ինչ հոգիի կը ծառայէք դուք»:

Այս շրջանին Յակոբոս առաքեալը պիտի գրէր ամէնուրեք թէ «հաւատքը ըստ ինքեան արժէք չունի առանց բարի գործերու»: Հաւատքով կարելի չէ փրկուիլ: Եթէ քոյրդ կամ եղբայրդ մերկ են կամ ձոթի, ի՞նչ պիտի արժէ անոնց տրուելիք խաղաղութեան եւ փրկութեան պատգամը, առանց լեցնել կարեւարու անոնց կարիքը: Արբահամ արգարացաւ իր գործով, զոհի սեղանին վրայ բարձրացնելով իր որդին Իսահակը: Հետեւաբար հաւատքը ի գօրու է միայն գործով եւ առանց գործի մեռած տառ է ան»:

Պօղոս կը լսէր այս բոլորը, կը դիտէր իր լուրջի անցուղարձերը, բայց կը մնար լուռ: Մարդիկ տարուած չարութեան մոլուցքէն, ոչինչ կը խնայէին դառնացնելու իր սիրտը: Եւրոկենը կը հասնէին իրեն թէ Երուսաղէմէն պատգամաւորները զրկուած էին Գաղատիա եւ շրջակայք, իրենց տեսակէտները պարտադրելու տեղուին համայնքներուն: Առաքելայր ի՞նչ կը արժէ իր ձեռնակերտները կը սասանէին, աւաղի վրայ շինուած տուններու պէս: Գաղատիայէն եկողները կը պատմէին այն չիտթութեան եւ երկապտակման մասին որ ստեղծուած էր լեռնային այդ համայնքներու մէջ, Երուսաղէմէն զրկուած պատգամաւորներուն միջոցաւ: Անոնք թոյլ տուած էին ինքզինքնուն յայտարարելու թէ Պօղոս որ ժամանակին հալածած էր Եկեղեցին, երբէք չէր տեսած Մեսիան եւ հետեւաբար չունէր ոեւէ իրաւունք եւ հեղինակութիւն խօսելու իր անունին: Թէ նոյնիսկ Մեսիան պատգամած

էր թէ երկինքն ու երկիրը կրնային վերջ գտնել, սակայն նշանախեց մը չէր կրնար պակսել Օրէնքին: Թէ հեթանոսները չէին կրնար փրկուիլ, առանց Մովսէսական Օրէնքի ամբողջական որդեգրումին:

Պօղոս բեկուած իր խղճմանքէն մէջ, կայծակնահար ծառի մը պէս կը մղկտար ու կ'այրէր: Իրեն կը նայէին կարծես Գաղատիոյ բարձունքներէն բազմաթիւ աշներ, լեցուն արցունքի եւ զայրոյթի կայլակներով: Իրեն համար մահուան չափ ծանր էր ու կորուստի, հանդուրժել կարենայու որ մարդիկ որո՞մ ցանէին իր կողմէ սերմանուած անգաւտանք մէջ, իր քրտինքով եւ Մեսիայի արիւնով ջրուած: Երուսաղէմի գուռները կրնային դոցուիլ իր դէմ, բայց ինչ աղաւթ էր այլևս բարի լուրը տանելու բոլանդակ մարդկութեան: Կ'զգար թէ ունէր այդ իրաւունքը, իրբեւ ընտիր անօթի Մեսիային: Ոչ մէկ ձեռք կրնար փշրել Տիրոջ այդ լուսեղէն անօթի:

Այժմ իրեն կը մնար գործի անցնիլ. անմիջապէս թուղթ եւ մելան բերել տուաւ եւ սկսաւ գրել իր թուղթը առ Գաղատացիս: «Պօղոս, առաքեալ ոչ ի մարդկանէ եւ ոչ ի ձեռն մարդոյ, այլ ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի եւ Աստուծոյ Հօր որ յարոյց զնա ի մեռելոց...: Տուեցանք ձեզ, եղբարք, զանտաբանն որ անտաբանեցաւ յինչն, զի ոչ է ըստ մարդոյ. քանզի եւ ոչ ես ի մարդոյ առի, եւ ոչ ուսայ յումեքէ, այլ ի յայտնութենէն Յիսուսի Քրիստոսի...: Զայս դիտեմք եթէ ոչ արդարանայ մարդ ի գործոց օրինաց, եթէ ոչ ի հաւատոցն Յիսուսի Քրիստոսի...: Այլ իրբեւ եկն լրումն ժամանակին, առաքեալ Աստուած զիրդին իւր որ եղեւ ի կնոնջ, եւ եմուտ ընդ օրինօք, զի զնոսա որ ընդ օրինօքն իցնէ՝ գնեսցէ, զի եղբ զորդեգրութիւն ընկայցուք...: Պինդ կացէք այսուհետեւ, եւ մի՛ միւսանդամ ընդ լծով ծառայութեան մը տանէք...: Զի ի Քրիստոս Յիսուս ոչ թլպատութիւն ինչ կարող է եւ ոչ անթլպատութիւն, այլ՝ հաւատք սիրով աջողակալ: Զի ամենայն օրէնք ի մի բան կատարեն, ի սերեւդեան յրնկեր քա իրբեւ զանն քոք:

Թուղթի աւարտումէն յետոյ Պօղոս որդեկց մենկել Եփեսոս ուր իրեն կ'ապասէին, եւ անկէ անցնելու Գաղատիա ուր ունեցած էր

իր առաջին հունձքը, անոնց ըսելու անձամբ ինչ որ դրած էր Թուղթին վրայ, քաջալերելու եւ Հաստատելու զիրենք անգամ մը եւս իրենց Հաւատքին մէջ:

Աստիճաբար ձգելէն առաջ, Պօղոսին ներկայացաւ Բարձարասը, իր պատանոթեան ընկերը եւ առաջին գործակիցը: Երկու բարեկամները երկար ատեն անխօս իրարու նայեցան: Անցնող ժամանակը շատ բան առած էր անոնցմէ, կեանքն ու վիշտերը ակօսներ ու կնճիռներ աւելցուցած էին անոնց դէմքին: Բարձարասի մագերուն իջած էր ձիւնը եւ իր գեղեցիկ հասակը ծռած: Ան երկարեց իր ձեռքը Պօղոսին եւ յարեց յուզուած շնորհով. «Եղբայր իմ Պօղոս, ես քեզի Հետ եմ, որովհետեւ կը Հաւատամ Թէ ինչ որ ըրած ես եւ կ'ընես, յանուն Մեսիային է: Միակ խնդրանքս է որ դուն չբաժնես ինքզինքդ քու արեւնակիցներէդ, որոնք օտար Ժողովուրդներու մէջ ցրուած կը տառապին, պահելու Հաւատքը իրենց Աստուծոյն եւ յոյսը ազատարար Մեսիային»:

Քանի մը օրեր յետոյ, Պօղոս, Տիմոթէոս եւ Տիտոս ճամբայ ինկան դէպի Պօղոսի Ծրնեղաւայրը, Տարսոն, անկէ երթալու Գաղատիա եւ Եփեսոս:

Պօղոս կ'աճապարէր տալու Հակահարուածը Հակառակորդներուն, Փոքր Ասիոյ մէջ, պաշտպանելու իր Հաստատած Համայնքները, Երուսաղէմէն ղեկավարուող ներգիտ ու վայրէ արշաւին դէմ, եւ Հրահանգելու զիրենք իրենց Հաւատքին մէջ: Գիտէր Թէ բոլոր մեծապործութիւնները Ծնունդ են տառապանքի, ի վերջոյ կեանքը Հապէս գործ էր, պրկում, զիմաւորում իրականութեան, կեանքին իսկ զինով: Որովհետեւ ազնուական հոգիի մը Համար ուրիշներու տառապանքը կը բաղմապատկէ իրը, իսկ ուրիշներու երջանկութիւնը ճշմարիտ բախասնը կ'ըլլայ իր ցաւերուն: Հերոսական ոգին որպէսզի

ապրի, իր ուժը պէտք է առնէ իրմէ վեր բանէ մը, որ սէնէ է, որ մարդէն դալիք զոհաբերութիւնը կ'իմաստաւորէ: Հրէական քրիստոնէութիւնը ի զուր իր Ժայռայեղ միջոցները կը դործածէր իրեն ենթարկելու նորահաւատները Պօղոսի կողմէն շահուած: Այս խաչածեւումը դուրս կը մնար քրիստոնէութեան ոգիէն, յետին գաղտնիքը բոլոր արժէքներուն, պարտաւորելու դմեզ սիրելու ամէնքը եւ բոլոր արժէքները յԱստուած:

Պօղոս իր այս երրորդ ճամբորդութեամբ նպատակ չունէր նոր Համայնքներ Հաստատելու, այլ իր ներկայութեամբը ամբապնդելու եղածները իրենց Հաւատքին մէջ: Վստահ էր Թէ իր ներկայութիւնը իրմով շահուած Համայնքներուն մէջ պիտի ջլատէր և անշարժութեան դատապարտէր իր Հակառակորդները, որոնք կուգային որով ցանկելու Քրիստոսի սիրով ցանուած արտերուն մէջ: Այդ էր պատճառը որ փոխանակ Եփեսոս տանող կարճ ճամբան բռնելու, Տաւրոսեան լեռնանցքերէն բարձրացան դէպի Գաղատիա, անհնարին դժուարութիւններու գինով: Այս կերպով անգամ մը եւս առաքեալը կ'անցնէր իրեն ընտանի քաղաքներու եւ Համայնքներու մէջէն, առաջին պտուղները իր Հունձքին: Մեծ էր իր ուրախութիւնը ըլլալու իրմով Քրիստոսի եկած իր եղբայրներուն Հետ, զօրացնելու զիրենք կատարի այն փոթորիկին դէմ, որ Երուսաղէմէն կուգար: Ուրախութիւնը փոխադարձ էր, բոլորը զինքը կը զիմաւորէին Ժպիտներով, երախտագիտութեամբ եւ ուրախութեան արցունքներով:

Իր գործը աւարտելէն յետոյ, ճամբայ ելաւ դէպի Եփեսոս, Հուլիանուր քաղաքը Տիտոսն աստուածուհիին: Ապականած այս քաղաքին Համբաւը երդում ընել տուաւ Պօղոսին դրաւելու զայն եւ իրբեւ ընծայ բերելու իր Տիրոջ Մեսիային: